

ВИКЛИКИ І НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація

В аналітичній записці визначено сучасні виклики забезпечення продовольчої безпеки України та обґрунтовано пріоритетні напрями її зміцнення в умовах євроінтеграції.

ВИКЛИКИ І НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Імплементация економічної частини “Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом”, з однієї сторони, формує унікальні можливості для вітчизняного АПК щодо завоювання нових сегментів європейського аграрного ринку, а з іншої – потребує реструктуризації існуючих підходів до забезпечення ефективності його функціонування та гарантування продовольчої безпеки держави. Євроінтеграційні процеси потребують взаємоузгодження нормативно-правової бази регулювання аграрної сфери, підвищують конкуренцію на ринку, об’єктивно посилюють необхідність інноваційної модернізації АПК та його техніко-технологічного переоснащення, зумовлюють зростання вимог споживачів до рівня якості та безпеки продукції продовольства, вимагають наближення вітчизняних практик господарювання до стандартів передового європейського досвіду, що в сукупності посилює трансформаційні процеси та наростаючі структурні перетворення в аграрній сфері. Відтак актуалізується проблема ідентифікації сучасних викликів продовольчій безпеці України та обґрунтування дієвих інструментів державної політики її зміцнення в умовах євроінтеграційних процесів.

Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах євроінтеграції супроводжується такими викликами:

1. Посилення неврегульованості інституційного базису та зниження ефективності державної політики управління забезпеченням продовольчої безпеки.

Загострюються інституційні суперечності та проблеми неврегульованості законодавчого базису державної політики забезпечення продовольчої безпеки. Низка розроблених нормативно-правових актів так і не були прийняті, серед яких, зокрема, проекти Законів України “Про сільське господарство” та “Про продовольчу безпеку України”. Посилення інституційних суперечностей ускладнює реалізацію ефективної державної політики забезпечення продовольчої безпеки, стримує розвиток і нарощення потужностей окремих галузей сільського господарства, ускладнює проведення техніко-технологічної модернізації АПК, його переорієнтацію на інвестиційно-інноваційні засади розвитку, стримує налагодження ефективних механізмів надання державної підтримки насамперед дрібним і середнім виробникам, перешкоджає гармонізації вітчизняних норм і стандартів сертифікації сільськогосподарської продукції з діючими вимогами країн-членів Європейського Союзу, ускладнює лобіювання інтересів вітчизняного АПК на європейському аграрному ринку та перешкоджає реалізації ефективної політики протекціонізму в аграрній сфері в умовах лібералізації торгівлі з країнами ЄС. На законодавчому рівні й досі не закріплено інституту державного інтервенційного агента, відсутня системна практика здійснення товарних і фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку, несформованим залишається державний інтервенційний фонд, що посилює ризики продовольчої безпеки. Інституційні суперечності посилюються в умовах вкрай низької ефективності реалізації програмних засад державної політики забезпечення

продовольчої безпеки, внаслідок відсутності чітких механізмів і джерел їх фінансування.

***Довідково:** Базовим програмним документом у сфері забезпечення продовольчої безпеки у 2008-2015 рр. була “Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.”, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158. Основною метою виконання Програми було забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності¹. Протягом усього періоду виконання Програми спостерігалось критичне відставання фактичного обсягу її фінансування під планового, що суттєво знизило її ефективність. Загалом, Програма була профінансована лише на 50,0 % (64,1 млрд грн), у т. ч. з державного бюджету недоотримано 47,1 % коштів. Ресурсна спроможність виділених грошових коштів суттєво нівелювалася на фоні потужних дестабілізуючих інфляційних впливів у 2014-2015 роках. Зокрема, критичним недофінансуванням характеризувалися такі заходи: надання державної підтримки у здійсненні селекційних заходів – фактично виділено 170,5 млн грн (17,4 % від обсягу планового фінансування); надання підтримки сільськогосподарським підприємствам, що господарюють у складних кліматичних умовах – 35,0 млн грн (10,0 %); формування резервного запасу сортового та гібридного насіння, створення національних сортових рослинних ресурсів – 50,3 млн грн (19,2 %); підтримка селекції в тваринництві – 229,9 млн грн (19,7 %); гарантування безпечності та якості продовольства – 889,2 млн грн (48,0 %)².*

2. Погіршення важливих структурних характеристик виробництва сільськогосподарської продукції.

Незважаючи на наявні ринкові трансформації, в Україні погіршується структура виробництва сільськогосподарської продукції в розрізі основних категорій господарств, що знижує ефективність функціонування вітчизняного АПК та посилює ризики продовольчої безпеки України. Так, за підсумками господарювання в 2016 р. вироблено сільськогосподарської продукції на суму 254,0 млрд грн, у тому числі продукції рослинництва – 184,8 млрд грн, продукції тваринництва – 69,2 млрд грн, відповідно. При цьому у 2016 р. порівняно з 2015 р. частка тваринницької продукції скоротилася на 2,5 % і становила 27,2 % від загального обсягу виробленої

¹ Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова КМУ № 1158 від 19 вересня 2007 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.

² Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на виконання Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року / Відповідальні за випуск : Шулешко М. Я., Шах Г. А. – Київ : Рахункова палата України, 2015. – 39 с.

продукції³. Це загострює проблему забезпечення раціонального природокористування та збереження природної родючості ґрунтів, що за оцінками науково-експертного середовища потребує збалансування рослинницької та тваринницької галузей у співвідношенні 60х40 %⁴. Надмірно високою є частка господарств населення в загальній структурі виробництва сільськогосподарської продукції, яка в 2016 р. склала 43,0 %, у тому числі продукції рослинництва – 38,7 %, продукції тваринництва – 54,3 % відповідно⁵. Такий розподіл структури валової продукції за категоріями виробників знижує її конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, посилює проблеми загострення проблем продовольчої безпеки та гарантування безпеки продуктів харчування через відсутність дієвих механізмів моніторингу та контролю виробничо-технологічних процесів у господарствах населення. Ситуація ускладнюється в умовах повноправного членства України в СОТ та імплементації економічної частини “Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом”, у рамках яких Україна взяла на себе зобов’язання відійти від практики прийому переробними підприємствами сільськогосподарської продукції, що вироблена в господарствах населення. Суттєвим викликом для продовольчої безпеки України є посилення концентрації земельних ресурсів у користуванні одного власника, що загострює проблему монополізації окремих сегментів аграрного ринку, формує ризики появи штучного дефіциту, погіршення кон’юнктури та виникнення “цінової змови” на продовольчих ринках, створює передумови для порушення фундаментальних засад ведення добросовісної конкуренції, посилює ризики інтенсифікації та безконтрольного використання сільськогосподарських угідь.

³ Продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 року за 2016 рік : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. – Київ, 2016. – 17 с.

⁴ Лихочвор В. В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур / В. В. Лихочвор. – Львів : НВФ “Українські технології”, 2002. – 800 с.

⁵ Продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 року за 2016 рік : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. – Київ, 2016. – 17 с.

Довідково: У користуванні сільськогосподарських підприємств у 2015 р. було сконцентровано 46,6 % сільськогосподарських угідь України. При цьому обсяги землекористування 161 підприємства (0,4 % від їх загальної кількості) перевищують 10 тис. га, що в сумарній сукупності складає 17,7 % від загальної площі сільськогосподарських угідь, які є в користуванні підприємств⁶.

3. Посилення продовольчої залежності України за окремими групами товарів.

Лібералізація аграрного ринку через імplementацію економічної частини “Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом” формує виклики посилення продовольчої залежності України в розрізі окремих товарних груп. Передусім, це стосується тих товарних сегментів аграрного ринку, що традиційно є імпортозалежними, а також галузі виробництва яких є нерозвиненими та характеризуються недостатньою ефективністю використання наявного природно-ресурсного потенціалу. Результати аналізу зовнішньої торгівлі продовольством України з країнами ЄС в 2015 р. дозволили визначити основні товарні групи, за якими спостерігається значення коефіцієнту покриття імпорту експортом (у грошовому еквіваленті) більше 1: живі тварини – 447,6; м’ясо та їстівні субпродукти – 1,4; риба і ракоподібні – 5,8; живі дерева та інші рослини – 12,1; овочі – 1,9; продукти з м’яса, риби – 5,2; різні харчові продукти – 8,0; тютюн і промислові замітники тютюну – 11,2⁷. Своєю чергою, найбільше значення індикатора імпортозалежності в 2015 р. було характерне для таких товарних груп: риба і рибопродукти – 64,6 %, олії рослинні всіх видів – 30,5 %, плоди, ягоди та виноград – 27,0 %, що обумовлено, як особливостями спеціалізації вітчизняного АПК, так і сировинними потребами переробної галузі в пальмовій олії⁸.

⁶ Сільське господарство України за 2015 рік : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко, – Київ. – 2016. – 360 с.

⁷ Співробітництво між Україною та ЄС у 2015 році : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Відповідальний за випуск А. Фризоренко, – Київ. – 2016. – 195 с.

⁸ Продовольча безпека в Україні погіршилася, огляд основних індикаторів за 2015 рік / Економічний дискусійний клуб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-pogirshylasya-oglyad-osnovnyh-indyktoriv-za-2015-rik>.

Виклики посилення залежності України в розрізі вказаних товарних груп формують загрози не лише продовольчого, але й виробничого характеру, що полягають в обмеженні параметрів розвитку окремих галузей АПК, з огляду на перспективу насичення вітчизняного аграрного ринку дешевшими імпортними товарними аналогами. Це перешкоджає створенню та розвитку горизонтально-вертикальних кластерів в аграрній сфері із замкнутим циклом виробництва, ускладнює подолання сировинної спрямованості вітчизняного АПК, обмежує джерела формування доданої вартості та зростання ВВП, знижує податкові надходження до бюджетів усіх рівнів, стримує розвиток тваринництва та нетрадиційних видів сільського господарства, зокрема тютюнництва.

4. Погіршення економічної доступності продуктів харчування внаслідок зниження купівельної спроможності населення.

Погіршення економічної доступності продуктів харчування об'єктивно зумовило до зниження обсягів їх споживання населенням у еквіваленті енергетичної цінності. Так, у 2015 р. порівняно з 2014 р. середньодобова енергетична цінність раціону однієї особи в Україні скоротилася на 4,8 % і становила 2799 ккал. При цьому, 72 % енергетичної цінності раціону формувалося з продуктів харчування рослинного походження, що зумовлює дисбаланси раціональних норм харчування людини, за яких продукція тваринного походження в структурі раціону має займати 55 %⁹. З урахуванням цих норм, у 2015 р. середньостатистичний українець відчував дефіцит річного раціону в обсягах 29,1 кг м'яса і м'ясопродуктів (36,4 %); 170,1 кг молока і молокопродуктів (48,4 %); 11,4 кг риби і рибопродуктів (57,0 %); 39,1 кг плодів, ягід та винограду (43,4 %). Енергетична потреба в раціоні компенсувалася в основному за рахунок хліба і хлібопродуктів, овочів і баштанних, картоплі. У регіональному

⁹ Деякі питання продовольчої безпеки : Постанова КМУ № 1379 від 5 грудня 2007 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п/print1478360238509496>.

вимірі найнижча середньодобова калорійність раціону спостерігалася в Луганській (2252 ккал), Донецькій (2664 ккал), Запорізькій (2710 ккал), Харківській (2715 ккал) та Рівненській (2743 ккал) областях. У 2015 р. витрати одного домогосподарства в Україні на продукти харчування в структурі загальних витрат становили 58,9 % і склали 2708,53 грн. При цьому аналогічні витрати в країнах ЄС не перевищують 12,3 %¹⁰. Такий дисонанс суттєво ускладнює проблему забезпечення продовольчої безпеки України в умовах євроінтеграції, насамперед, у соціально-економічному аспекті.

***Довідково:** Стагнація національної економіки (у 2013 р. ВВП України характеризувалося відсутністю зростання, а в 2014-2015 рр. його падіння становило 9,9 % і 6,8 % відповідно) суттєво погіршила економічну доступність продуктів харчування для населення через зниження його купівельної спроможності, що апріорі знижує рівень продовольчої безпеки держави. Така рецесія фактично знівелювала реальні доходи населення: індекс реальної заробітної плати у 2015 р., порівняно з 2014 р., склав 79,8 % при середньомісячній номінальній заробітній платі одного штатного працівника 4195 грн¹¹. При цьому 3,7 млн осіб в Україні отримують мінімальну заробітну плату, розмір якої лише з 1 січня 2017 р. зріс до 3200 грн. Ситуація ускладнюється на фоні загострення офіційного безробіття, яке в 2016 р. склало 9,3 %¹². Катастрофічним є рівень пенсійного забезпечення населення. Так, близько 7,4 млн пенсіонерів у Україні (59,2 %), при загальній їх чисельності 12,5 млн, отримують пенсію розміром менше 1500 грн, у т. ч. 300 тис. осіб отримують мінімальну пенсію¹³. Зниження реальних доходів населення супроводжувалося наростаючою інфляцією, яка в 2015-2016 рр. склала 48,7 % і 13,9 %, відповідно. У свою чергу індекс цін реалізації основних видів сільськогосподарської продукції становив 154,5 % (2015 р.) і 109,9 % (2016 р.)¹⁴.*

5. Загострення невідповідності вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з вимогами країн-членів ЄС.

Існуючі розбіжності в підходах до забезпечення якості та безпеки продовольства між Україною та Європейським Союзом в умовах

¹⁰ Продовольча безпека в Україні погіршилася, огляд основних індикаторів за 2015 рік / Економічний дискусійний клуб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-pogirshylasya-oglyad-osnovnyh-indyikatoriv-za-2015-rik>.

¹¹ Ринок праці у 2015 році / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

¹² Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

¹³ Скільки пенсіонерів в Україні отримують пенсію менше 1500 грн. – [Електронний ресурс]. – <http://news.finance.ua/ua/news/-/385208/skilky-pensioneriv-v-ukrayini-otrzymuyut-pensiyu-menshe-1500-gryven>.

¹⁴ Індекси цін виробників за 2016 рік : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – За ред. І. М. Жук. – Київ, 2017. – 150 с.

лібералізації торговельних відносин не лише знижують конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому ринку, але й ускладнюють її доступ до виходу на аграрний ринок країн-членів ЄС. Це посилює ризики виникнення іміджевих втрат вітчизняного АПК, занепаду окремих його галузей та формування імпортозалежності в окремих сегментах аграрного ринку. Процедура сертифікації та стандартизації продовольства в Україні є надто бюрократизованою, що посилює інертність господарювання та зумовлює зростання трансакційних витрат сільськогосподарських виробників. Невідповідність вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з вимогами країн-членів ЄС полягає не лише у відмінностях регламентного порядку, але й змістовного характеру. Так, вітчизняні стандарти передбачають вимоги щодо вмісту кадмію в насінні, тоді як в ЄС такі вимоги відсутні. У свою чергу нормативні вимоги “ДСТУ 3662-97 молоко коров’яче незбиране” щодо кількості соматичних клітин у молоці, допускає можливість граничного вмісту до 800 тис./см³, тоді як Директива ЄС 92/46 від 16.07.92 р. передбачає в два рази нижчу норму забруднення. У свою чергу вітчизняні стандарти щодо загального бактеріального обсіменіння в молоці перевищують допустимі європейські норми забруднення в 30 раз (3000 тис./см³)¹⁵. Лібералізації торгівлі України з ЄС загострює проблему невідповідності вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства насамперед в таких аспектах як організація контролю за кормовою базою в тваринництві; моніторинг сировини та компонентів, що використовуються для виробництва продуктів харчування; забезпечення перевірки стану гігієни виробничих і складських приміщень, засобів праці, техніки, обладнання тощо; формування системи контролю за вмістом гранично-допустимих норм шкідливих речовин у продовольстві; формування механізмів моніторингу здоров’я сільськогосподарських

¹⁵ Міністерство аграрної політики та продовольства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

тварин; організація контролю за вмістом ГМО в продуктах харчування; дотримання стандартів пакування та маркування продовольства.

Інертним є процес впровадження в Україні базової компоненти системи менеджменту безпеки харчової продукції НАССР, що зумовлено нерозвиненістю належної інфраструктури, відсутністю програмних передумов її імплементації, незадовільними санітарно-гігієнічними умовами виробництва сільськогосподарської продукції, несформованістю мотиваційно-психологічних стимулів до переходу на європейські засади гарантування якості та безпеки продовольства, суттєвою нестачею спеціалізованих лабораторій та обладнання, критичною розбіжністю у стандартах технологічних процесів виробництва сільськогосподарської продукції. Впровадження в Україні НАССР ускладнюється також в умовах несформованості системи інформаційно-консультаційної підтримки вітчизняних виробників переходу на європейські стандарти безпеки продуктів харчування.

Довідково: НАССР (Hazard Analysis and Critical Controlpoints) є однією з базових складових системи менеджменту безпеки харчової продукції, що забезпечує ефективне попередження виникнення небезпек на всіх етапах продуктово-харчового ланцюга: від первинного виробника сировини до кінцевого споживача. Впровадження НАССР дає можливість гарантувати надійність безпеки готового продукту, підвищення його конкурентоздатності, формування превентивних механізмів і засобів гарантування безпеки продовольства та продуктів харчування¹⁶.

6. Незадовільне логістично-інфраструктурне забезпечення оптової торгівлі в аграрній сфері.

Критично незадовільний стан логістично-інфраструктурного забезпечення оптової торгівлі перешкоджає конвергенції вітчизняного та європейського аграрних ринків. Це посилює деструктивні впливи забезпечення продовольчої безпеки соціально-економічного характеру, серед яких ускладнення доступу дрібних товаровиробників до ринку, обмеження масштабу зовнішньоторговельних відносин в АПК, зниження

¹⁶ Харчова безпека по-європейськи: страшно, обов'язково чи просто. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euointegration.com.ua/experts/2016/01/27/7043650/>.

рівня конкурентного середовища на ринку, формування непрозорих механізмів реалізації аграрної продукції, стимулювання розвитку зайвих ланок посередницьких структур у збутовому ланцюзі, загострення ризиків погіршення якісних властивостей продукції та її псування, підвищення частки трансакційних витрат суб'єктів господарювання, активізація цінових спекуляцій на ринку, зниження рівня фізичної доступності окремих видів якісної аграрної продукції для населення, труднощі моніторингу якості та безпеки споживчих властивостей продовольства.

В Україні лише двадцять юридичних осіб мають статус оптових ринків сільськогосподарської продукції. При цьому їх мережа географічно обмежується десятьма регіонами, а саме: Донецькою, Запорізькою, Київською, Львівською, Луганською, Миколаївською, Одеською, Рівненською, Харківською та Херсонською областями¹⁷. Інноваційним характером функціонування відзначаються такі оптові сільськогосподарські ринки як “Столичний” у Київській, “Шувар” у Львівській, “Великі Копані” в Херсонській областях. Однак такі передові практики господарювання мають скоріше поодинокий, ніж системний характер. У більшості регіонів України відсутнє адекватне логістично-інфраструктурне забезпечення оптової торгівлі, відповідно до об'єктивних вимог і потреб АПК. Так, за експертними оцінками, ємність овочевого ринку України в грошовому еквіваленті становить близько 11,5 млрд грн. При цьому 86,1 % овочевої продукції виробляється в господарствах населення, з якої лише третина реалізується через мережу оптової торгівлі¹⁸.

Вкрай низькою розвиненістю характеризується наявна мережа автомобільних доріг в Україні. Так, у 2016 р. у розрахунку на 1 тис. км² припадало 277 км автомобільних доріг з твердим покриттям, що суттєво менше, ніж у країнах ЄС. Наприклад, у Республіці Польща цей показник становить 1320 км, Франції – 1920 км, Австрії – 1370 км, Німеччині –

¹⁷ Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

¹⁸ Сільське господарство України за 2015 рік : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко, – Київ. – 2016. – 360 с.

1800 км, відповідно¹⁹. Недостатнім є залучення у логістичні процеси АПК об'єктів залізничної, річкової та портово-морської інфраструктури.

З огляду на визначені виклики пріоритетними напрямками зміцнення продовольчої безпеки України в умовах євроінтеграції мають стати:

1. Удосконалення інституційного базису забезпечення продовольчої безпеки, його наближення до положень країн-членів ЄС, підвищення ефективності реалізації програмних документів надання державної підтримки в сільському господарстві.

2. Покращення галузево-суб'єктної структури виробництва сільськогосподарської продукції, розробка інструментів і стимулів трансформації господарств населення у фермерські господарства, формування механізмів запобігання подальшій концентрації земельних ресурсів у межах користування одного «кінцевого» власника.

3. Посилення захисту внутрішнього аграрного ринку, підвищення ефективності реалізації політики імпортозаміщення, стимулювання диверсифікації виробництва продукції АПК.

4. Підвищення економічної доступності продовольства, збалансування споживчого раціону населення у відповідності до рекомендованих раціональних норм харчування, формування механізмів продовольчої підтримки найбільш вразливих верств населення.

5. Гармонізація вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з нормами ЄС, удосконалення національної системи сертифікації продуктів харчування, наближення норм виробничо-технологічних процесів в АПК до європейських вимог.

¹⁹ Транспорт і зв'язок України 2016 рік / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

6. Розбудова мережі об'єктів оптової торгівлі, полегшення виходу дрібних виробників на ринок, створення інтегрованих горизонтально-вертикальних логістичних аграрних центрів.

З метою досягнення зазначених пріоритетів зміцнення продовольчої безпеки України в умовах євроінтеграції доцільно реалізувати такі заходи:

1. Верховній Раді України забезпечити:

– удосконалення інституційного базису формування системи продовольчої безпеки України шляхом адаптації вітчизняного нормативно-правового базису у сфері продовольчої безпеки до вимог і положень Спільної аграрної політики країн-членів ЄС першочергово в частині надання пріоритетності практиці фінансування проектів активізації соціально-економічного розвитку сільських територій; закріплення на законодавчому рівні повноважень, функцій та сфери відповідальності інституту державного інтервенційного агента в аспекті регулювання кон'юнктури аграрного ринку;

– покращення нормативно-правового забезпечення розвитку земельних відносин, насамперед, у частині законодавчого обмеження щодо можливих максимальних обсягів концентрації сільськогосподарських угідь у користуванні одного «кінцевого» власника з урахуванням науково-обґрунтованих рекомендованих експертних показників, інструменти якого унеможливають додаткове залучення земельних ресурсів через механізми використання дочірніх підприємств і пов'язаних суб'єктів господарювання.

2. Кабінету Міністрів України доцільно:

– реалізувати заходи, спрямовані на підвищення ефективності реалізації наявних програмних документів у сфері забезпечення продовольчої безпеки України шляхом визначення і впровадження чітких механізмів та інструментів фінансування планових заходів (у тому числі за кошти міжнародних грантів і державно-приватного партнерства),

впровадження гнучких механізмів контролю та аудиту виконання цільових програмних положень, що передбачають можливості тактико-оперативного корегування процесу їх досягнення;

– забезпечити покращення економічної доступності основних продуктів харчування для населення на засадах підвищення соціальних стандартів, мінімізації прояву спекуляцій на продовольчих ринках за допомогою інтервенційних заходів, реалізації державних цільових програм продовольчого забезпечення і поширення практики надання адресної допомоги найбільш вразливим верствам населення, впровадження практики монетизації пільг, стимулювання розбудови мережі соціальних продовольчих магазинів; стимулювати наближення споживчого раціону населення до рекомендованих раціональних норм харчування людини розроблених МОЗ України, у т. ч. через популяризацію в засобах ЗМІ важливості здорового харчування та формування соціально-психологічних мотиваційних механізмів поширення його практики в суспільстві;

– посилити захист внутрішнього аграрного ринку на засадах використання інструментів політики протекціонізму, що передбачають відстоювання національних інтересів на міждержавному рівні у рамках підписаних торговельних договорів через механізми митно-тарифного і квотного регулювання продовольчого імпорту, зниження рівня залежності вітчизняного АПК від імпорту сучасних технологій та обладнання, а також забезпечення бюджетної підтримки галузі національного сільськогосподарського машинобудування.

3. Міністерству аграрної політики та продовольства України потрібно:

– впровадити організаційно-економічні стимули техніко-технологічного переоснащення суб'єктів господарювання АПК, передусім, малих та середніх сільськогосподарських підприємств тваринницької галузі, на засадах використання інновацій та лізингу з можливістю часткової компенсації вартості збудованих тваринницьких приміщень, придбаного

обладнання та устаткування за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів; розвитку кооперативів на сільських територіях шляхом мобілізації ресурсного потенціалу, проведення навчань серед керівників суб'єктів господарювання АПК, розробки бази типових бізнес-планів створення кооперативів; трансформації господарств населення у фермерські господарства на засадах підвищення рівня товарності та полегшення доступу до оптових ринків збуту продукції;

– забезпечити гармонізацію вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з вимогами країн-членів ЄС шляхом усунення бюрократичних перепон і спрощення процедури сертифікації продукції, внесення змін у діючі Державні стандарти України (ДСТУ) в частині узгодження з чинними нормами Директив ЄС, формування мотиваційних механізмів у суб'єктів господарювання щодо покращення санітарно-гігієнічних норм виробничих приміщень, забезпечення безперешкодного доступу контролюючих органів до проходження виробничо-технологічного процесу, формування ефективної системи моніторингу кормової бази та стану здоров'я сільськогосподарських тварин, створення превентивних механізмів унеможливлення перевищення гранично-допустимих норм шкідливих речовин у продуктах харчування, покращення маркування останніх через підвищення інформативності їх упаковки, активізації процесу впровадження базової складової системи менеджменту безпеки харчової продукції НАССР, покращення інформаційно-консультаційного забезпечення виробників продукції в частині вимог і норм продовольчих регламентів ЄС, у тому числі на засадах залучення потужностей мережі інституту сільськогосподарського дорадництва та ВНЗ аграрного спрямування;

– удосконалити організаційно-економічний інструментарій реалізації політики імпортозаміщення через надання державної підтримки нерозвиненим галузям сільського господарства, встановлення пільгових режимів їх оподаткування, популяризації інноваційної діяльності в АПК,

застосування практики проведення періодичних державних закупівель продукції за мінімально гарантованими цінами.

4. Обласним і районним державним адміністраціям необхідно:

– впровадити мотиваційні механізми диверсифікації виробництва продукції АПК шляхом надання програмної та інформаційно-консультаційної підтримки суб'єктам господарювання щодо створення горизонтально-вертикальних аграрно-індустріальних кластерів із замкнутими циклами формування цілісного продуктового ланцюга, що передбачає збільшення кількості його ланок створення доданої вартості, популяризації та поширення практики ведення нетрадиційних видів сільськогосподарської діяльності, ініціювання реалізації показових пілотних проектів в аграрній сфері;

– покращити логістично-інфраструктурне забезпечення оптової торгівлі АПК на засадах залучення грантово-проектної підтримки для розбудови мережі торговельних об'єктів, полегшення процедури виділення земельних ділянок для створення оптово-аграрних ринків, популяризації створення міжрегіональних кооперативно-логістичних центрів з надання послуг заготівлі, складування та кондиційного зберігання продукції; організувати системне проведення семінарів, тренінгів і конференцій інформаційно-консультаційного спрямування для полегшення доступу виходу фермерських господарств і малих сільськогосподарських підприємств на оптові ринки, покращення їх комунікаційних зв'язків та ініціювання реалізації спільних інфраструктурних проектів.

Регіональний філіал у м. Львові

(Т.Г. Васильців, В.В. Бойко, докторант НІСД)